

Marksizm ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Dr. İrfan SÖNMEZ¹
Dr. Selçuk ÖZDAĞ²

Özet

Wilson ve Lenin tarafından uluslararası toplumun gündemine sokulan, Kendi Kaderini Tayin Hakkı, uluslararası hukuk ve siyasetin en önemli konularından birini teşkil etmektedir. Sömürgeciliğin tasfiyesinden sonra, çeşitli etnik-politik grupların, kurulu siyasi otoriteye direnmelerinin bahanesi ve son olarak Sovyetler Birliği'nden ayrılan devletlerin hukuki gerekçesi olmuştur. Çalışma, kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili liberal teorilerin yanında Marksizm'in kurucu ve uygulayıcılarından hareketle sistematik bir Marksist teorinin olup olmadığını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kendi Kaderini Tayin, Marksizm, Sömürgecilik, Marks, Engels.*

Marxism and the Self-Determination of Nations

Abstract:

The right of self-determination which was put in the agenda of international society by Lenin and Wilson is considered one of the most important issue of international law and politics. After the elimination of colonialism, Nationalism has been the resistance reason and pretext of various ethnic/political groups to status quo and It was the legal justification of former Soviet Republics separated from Soviet Union. The study discusses if there is any systematic Marxist theory on self-determination besides liberal theories, based on founders' ideas and its executions.

Keyword: *Self-determination, Marksizm, Colonialism, Marks, Engels,*

¹Avukat, Elazığ Barosu, efe_23_23@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7045-9023>,

² 24.,25.,26. Dönem Manisa Milletvekili, ozdagselcuk1@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>

1.GİRİŞ

Kendi Kaderini Tayin hakkı günümüzde kolektif bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Sömürgeciliğin tasfiyesi bu hakka dayanılarak gerçekleştirilmiş, bu sayede birçok topluluk özgürlük ve bağımsızlığına kavuşmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra da yeni kurulan devletler en çok bu uluslararası hukuk kuralına atıf yaparak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. İmparatorluklar ve sömürgecilik dönemi bitmesine rağmen -kendi kaderini tayin hakkı- uluslararası siyasette hala güncelliğini korumaktadır. Bunun nedeni, günümüzde birçok etnik gurubun devletleşmek için iddialarını bu hakka dayanarak temellendirmeye çalışmalarıdır.

Kendi Kaderini Tayin hakkı veya yaygın ismiyle self-determinasyon, ilk defa Lenin ve Wilson tarafından uluslararası toplumun gündemine getirilmiş, daha sonra BM sözleşmesinin bir parçası haline gelmiştir. Başlarda içeriği muğlak ve sınırları belirsiz olan İlke'nin, BM kararlarıyla içeriği doldurulmuş, bu amaçla ortaya birçok açıklayıcı teori atılmıştır. İlkeye somutluk kazandıran bu teoriler sayesinde, Kendi Kaderini Tayin Hakkının istismarının önlenmesi ve hangi topluluklara hangi şartlarda uygulanacağı belirlenmesi amaçlanmıştır.

Daha Bolşevik devrimi olmadan Lenin'in ilgi alanına girerek yazılarına yansıyan self-determinasyon, ne var ki son imparatorluk Sovyetler Birliğinde uygulanma imkanı bulamamıştır. Bir hakkı savunmakla uygulamak arasındaki fark, en çok Sovyetler Birliği uygulamasında ortaya çıkmıştır. Aynı konu ulusal sorun yahut milli mesele adı altında Marksizm'in iki kurucu ismi Marks ve Engels tarafından da incelenmiştir. Bu çalışmada Marksizm'in bu iki kurucu ismi ile Lenin ve Sovyetler Birliği uygulamaları merkez alınarak, Marksizm'in meseleye yaklaşımı incelenmektedir.

Kendi Kaderini Tayin Hakkı ile ilgili Ulusalcı Teori, Tercih teorisi ve İyileştirici Hak Teorisi gibi teoriler ortaya atılmıştır. Bazı çevreler, bu teorilere ilave olarak bir Marksist bir teorinin varlığından söz ederken, diğer bazı çevreler, teori ile pratik arasındaki farkı gözeterek Marksizm'in bir teorisi olmadığını ileri sürmektedir. Marksist teoriden söz edenler, daha çok Lenin'in Self-determinasyona katkılarından hareket ederken, böyle bir teorinin varlığını reddedenler, Marks ve Engels'in çelişkileri ile söz ve tatbikat arasındaki farklardan hareket etmektedirler. Çalışmada, Kendi Kaderini Tayin Hakkı'nın anlamı, önemi ve türleri incelendikten sonra, Marksizm'in teori ve uygulamaları dikkate alınarak bütüncül, sistemli bir kendi kaderini tayin teorisi olup olmadığı tartışılmaktadır.

2. Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Uluslararası hukukun sembol kavramlarından biri olan Kendi Kaderini Tayin Hakkı'nın kökeni Avrupa'ya dayanmaktadır. Çıkış noktasının halk egemenliği ilkesi olduğu söylenebilir.³ İlk olarak modern Avrupa'da ve Amerika'da insanların kendi siyasi statüleri için özgür karar vermeleri olarak geliştirilmiş,⁴ daha sonra imparatorlukların parçalanması ile sömürgeciliğin tasfiyesinde önemli rol oynamıştır. Bugün ise etnik ve azınlık gurupların özerklik ve bağımsızlık taleplerine gerekçe olmaktadır. Sömürgeciliğin tasfiyesinde sorun çözücü bir işlev gören kavram, etnik/ayırıcı iştahları kabarttığı için de sorun yaratıcı bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden birçok uluslararası belgede bir insan hakkı olarak kabul edilmesine rağmen, uluslararası dengeleri ve statükoyu bozabileceği endişesiyle devletlerin sıcak bakmadığı bir kavramdır.⁵ Nitekim, *Arnold Toynbee'nin* belirttiği gibi, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da bağlamından koparılarak, güç politikalarının aracı olarak kullanılması büyük facia ve yıkımlara yol açmıştır.⁶

Kavramla ilgili farklı birçok tanım yapılmıştır. En çok kabul gören tanımlarından biri, bir ülkede yaşayan halkın kendi yönetim biçimini özgürce seçebilmesidir,⁷ Başka ve benzer bir tanımda, egemen bir devlette yaşayan etnik, dilsel veya dinsel grubun o devletten ayrılmadan daha geniş dilsel, dinsel, etnik hak ya da otonomi elde etmeleri,⁸ olarak ifade edilmiştir. Anlaşılacağı üzere her iki tanım, demokrasi ile self-determinasyonu eşitlemekte, kavramı içsel yönüyle ele almaktadır. Oysa kendi kaderini tayin madalyonunun iki yüzü gibi iki yönlü bir kavramdır. Halkın yönetim biçimini ve yöneticilerini seçmesini ifadelendirirken içe dönük, devletini seçmeyi ifadelendirirken de dışa dönük bir kavramdır. İlkenin bu yönüne işaret eden bir tanıma göre self- determinasyon: Bir etnik dil veya din grubunun kendine ait ayrı bir egemenlik alanı tesis etmek maksadıyla, mevcut sınırların yeniden çizilmesini istemesidir.⁹ *Kelsen'e* göre de, self-determinasyon fikrinin temelinde, ülke sınırları içinde ya da dışında ortak sosyal, kültürel bağlara sahip bir grup insanın birlik olup kendi devletini kurma istekleri vardır.¹⁰ Self- Determinasyon ne sadece iç boyutlu bir kavram, ne de sadece ayrılma odaklı

³ Volkan Tatar ve N.Gökhan Toprak, "Kendi Kaderini Tayin Kavramının Hukuki ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir İnceleme", Ankara, **Bilge Strateji**, C.7, S.13, Güz-2015, s.56.

⁴ M.Yakup Aiyub Kadir, "Application of the Law of Self-Determination in a Postcolonial Context: A Guideline." **Journal of East Asia & International Law**. 2016, s.8.

⁵ Mesut Hakkı Caşın, **Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013, s.392.

⁶ Arnold Toynbee, *The Western Question in Greece and Turkey*, London: Constable, 1922, s.54'den Ali L.Karaosmaoğlu, "Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi", Ankara, **Doğu Batı Dergisi**, Y.6, S.24, Eylül-Ekim 2003, s.148.

⁷ Michla Pomerance, "Self Determination in Law and Practice, The New Doctrine in the United Nations", Martinus Nijhof Publishers, Leiden, 1982, s.37.

⁸ M.Akif Kütükçü,, "Uluslararası Hukukta Self determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.12, 2004, s.262.

⁹ Doğan, Kılıç, "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi".Ankara, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.XII.Y.2008. S.1, s.955.

¹⁰ Ayça Eminoğlu, "Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması, Ayrılma ile Ortaya Çıkan Devletlerde Tanınma Sorunu", **KTU SBE Dergisi**, Trabzon, 2015, (9), s.129.

dış boyutlu bir ilkedir. İkisini de içine alan, ancak ikincisine birincisinin uygulanmaması ve sınırlı şartlarda izin veren bir kavramdır.

Bütün bu tanım ve görüşlerin iki ekseninde toplandığı söylenebilir: Birincisi, ayrılma hakkını öne çıkararak yaklaşımlar, ikincisi, iç self-determinasyona önem veren ve meseleyi demokratikleşme perspektifinden ele alan anlayışlar... İki yaklaşım biçimi arasındaki gerilim, SD hakkının toprak bütünlüğünün korunması ve sınırların değişmezliği ilkesi ile birlikte ele alınması yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır.¹¹ Birleşmiş Milletlerin SD ile ilgili kararlarında ülkesel bütünlüğe vurgu yapması bu hassasiyetin sonucudur. Cassese, bu çelişki ve tenakuzlardan hareketle kendi kaderini tayinin, uluslararası hukuk kuramının altında yatan gerilim ve çelişkilerin güçlü bir dış vurumu olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, SD, pozitivizm ve doğal hukuk arasındaki, rızaya verilen önem (gönüllülük) ve bağlayıcı hukuk prensiplerine verilen önem arasındaki ve bir devletçi dünya düzeni ile komüniter bakış arasındaki döngüsel dalgalanmayı mükemmel bir şekilde yansıtır. 18. yüzyılın ikinci yarısında formüle edildiğinden beri, self-determinasyonun politik bir felsefe olarak şu farklı şekillerde algılandığını belirtmektedir:

“(i)Self-determinasyon egemen devletin bölgesel değişiklik hadiselerinde kullanılacak bir kriterdir (ilgili popülasyonlar halk oylamaları ile hangi devlete ait olacaklarını seçme hakkına sahiptir)

(ii) Self-determinasyon modern devletlerin hükümetlerini meşrulaştıran demokratik bir prensiptir.

(iii) Self-determinasyon koloni karşıtı bir önermedir.(koloni yönetimine bağlı olan halklar bağımsızlıklarını güven altına alma veya herhangi şekilde uluslararası statülerini özgürce seçme haklarına sahip olmalıdır)

(iv) Self-determinasyon egemen devletler içinde azınlık oluşturan “uluslar” veya etnik veya dini guruplar için bir özgürlük prensibidir.(bu guruplar bağımsız bir devlet oluşturma veya var olan bir devlete katılma hakkına sahip olmalıdırlar)”¹²

Cassese'ın Kendi Kaderini Tayin Hakkına yüklediği bu anlamlar BM kararlarına da uygun düşmektedir. Zira, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1514 (XV), 1541 (XV) ve 2625 (XV) sayılı kararları birlikte incelendiğinde İç SD, katılımcı demokrasiye, dış SD ise ayrılma hakkına işaret

¹¹ Ali L. Karaosmanoğlu, "Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi". **Doğu Batı Dergisi**. Ankara: S.24. Ekim 2003. s.152.

¹² Antonio, Cassese, **Self-Determination Of Peoples: a Legal Reappraisal**. Cambridge University Press.1998.s.1.

etmektedir. Ancak ayrılma hakkı, sömürge altında olan, yabancı işgali altında olan ve ırkçı, baskıcı yönetimler altında yaşayan halklarla sınırlandırılmıştır. Sömürge yönetimi veya yabancı işgali altında olan halklar için dış SD kayıtsız şartsız bir hak olarak tanınmışken, ırkçı yönetimler altındaki halklar için, devlet kaynaklı ayrımcılık, baskıların uç noktalara varması, temel hakların sistematik şekilde ihlali, hukuki korunma yollarının tıkalı olması ve merkezi hükümetin bu halka siyasi katılım haklarını vermeyi sürekli reddetmesi durumunda verilmiş bir imkandır. Bu yol açık tutularak otoriter, ayrımcı, baskıcı yönetimlerin katılımcı demokrasiye yönlendirilmesi amaçlanmıştır.

SD ile ilgili bütün metinlerde hakkın öznesi halklardır. Azınlıklar, etnik gruplar sonu gelmeyecek parçalanmalara neden olacağından dış SD'nin kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak uluslararası hukukta halkın üzerinde mutabakata varılmış bir tanımının olmaması, sanılanın aksine devletlere değil, etnik, veya azınlık guruplara avantaj sağlamış, pek çok gurubun kendini halk olarak niteleyip ayrılıkçı mücadelelere girmelerine neden olmuştur.¹³ Bütün bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, SD, iç, dış ve bunları tamamlayan ekonomik Kendi Kaderini Tayin Hakkından oluşmaktadır.

2.1. İç Kendi Kaderini Tayin Hakkı

İç SD, en yalın tabirle, bir halkın hiç bir dış etki olmadan kendi kendini yönetmesi, karar alma mekanizmalarına katılımında herhangi bir engelle karşılaşmamasıdır. Dolayısıyla iç SD insanın kendi devleti veya hükümeti ile arasındaki ilişkiyle ilgilidir.¹⁴ Ortak kimliğe sahip ve bu kimliği korumak isteyen farklı etnik ve dinsel grupları tanıma ve saygı duyma yükümlülüğü getirdiğinden özyönetim, azınlık mensuplarına devlet kademelerinde eşit iştirak imkânı sağladığı için de temsili hükümet anlamına gelmektedir.¹⁵ Farklı düşüncelerin yönetime yansımaları, farklı toplum kesimleri arasında uzlaşma noktaları oluşturacağından demokrasinin tahkimine katkıda bulunacağı söylenebilir. *Cassese'a* göre de İç SD, bir halkın kendi politik ve ekonomik rejimini seçme hakkı olup, dış SD'nin aksine bir defa uygulanmakla tükenmeyen,¹⁶ süreklilik arz eden bir haktır. Bir ülkedeki ya da o ülkenin bir azınlık grubundaki kişilere siyasette, ekonomide, dinde ve kültürde daha fazla özerk olmalarını isteme hakkı tanıdığı için, ülke sınırları içindeki bütün halkları kapsamakta, onlara kendilerini en kolay gerçekleştirebilecekleri zemini sunmaktadır. Temsili bir hükümete sahip olma hakkı, o devletin içinde yaşayan ve kendilerini oldukça farklı gören ırksal veya dini gruplar kadar,

¹³ İrfan Sönmez, **Self-Determinasyon, Ayrılma Girişimleri ve Kürtler**, Ankara:Altınordu Yayınları,2020,s.369.

¹⁴ Gaetano. Pentassuglia, "State Sovereignty, Minorities and Self-Determination: A Comprehensive Legal View", **International Journal on Minority & Group Rights**. 9: 2002.s.306.

¹⁵ Yaşar,Ehtibarlı, **Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu**.Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2016. s.167-168.

¹⁶ Cassese, **a.g.e.**, s.101.

etnik, dilsel azınlıkların, yerli halklar ve federalleşmiş devletler içinde yaşayan halkların da hakkıdır.¹⁷ Bu yönüyle iç SD, devletlerin iç örgütlenmeleriyle ilişkilidir. Ancak, iç kendi kaderini tayin hakkını düzenleyen uluslararası belgelerin hiç birinde bu hakkın hangi yöntem ve araçlarla gerçekleştirileceği, hangi tür modeller çerçevesinde işlerlik kazanacağı belirtilmemiştir.¹⁸ Uygulama biçimleri tamamen ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel şartlarına bağlıdır. Önemli olan yönetime etki edebilme kanallarının açık tutulması, halkın istek ve taleplerinin yönetimin şekil ve muhtevasına yansımalarıdır.

3.2. Dış Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Dış SD, bir halkın bağımsız devlet kurmak dâhil, istediği devlete bağlı olmayı seçme hakkı olarak tarif edilmektedir.¹⁹ Kısacası ayrılma hakkıdır. BM'nin 1514 ve 2625 sayılı Genel Kurul kararlarına göre; bir halk, uluslararası statüsünü bağımsızlık, özgür ortaklık veya entegrasyon seçeneklerinden birini tercih ederek belirlediğinde bu, kendi kaderini tayin hakkının dış uygulaması olarak kabul edilmektedir.²⁰

Dış self-determinasyon belirli bir halkın uluslararası bir statüye ulaşma arzusu üzerine kurulu olduğu ve çabalarında bağımsızlık kazanarak uluslararası alanda egemenlik elde edilmesini barındırdığından, devletlerarası bir konudur.²¹ Bu yaklaşım, önceden var olan veya var olduğu düşünülen egemenlik hakkından kaynaklanmaktadır. Ancak uluslararası hukuk, dünyanın siyasi ve sosyal gerçekliklerini de dikkate alarak bu konuda belirli sınırlamalar getirmektedir. BM, hakkın kullanıcıları olarak, daha önce belirtildiği gibi, öncelikle sömürge yönetimi altında olan halklar ile yabancı işgali altında olan halkları saymaktadır. Sömürge altında olan topluluklar için, bu devlet kurabilmenin yeterli sebebidir.²² Bu hakkın ne şekilde kullanılacağı yine BM kararlarında somutlaştırılmıştır. BM'nin 1514 ve 2625 sayılı Genel Kurul kararlarına göre; üç alternatifli bir tercih listesi söz konusudur.

- bağımsızlık,

-özgür ortaklık

- veya entegrasyon.

Bu seçeneklerinden herhangi birini tercih etmek, kendi kaderini tayin hakkının dış uygulaması olarak kabul edilmektedir.

¹⁷ Cassese, **a.g.e.**, s.102.

¹⁸ Berdan.Aral, **Üçüncü Kuşak Haklar**,Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım. 2010.s.49.

¹⁹ Doğan Kılıç,“Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”.Ankara, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.XII.Y.2008. S.1.s.9.

²⁰ Mustafa Şahin, **Avrupa Birliğinin Self -Determinasyon Politikası**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 2000.s.39.

²¹ Ehtibarlı, **a.g.e.**, s.153.

²² Kılıç, **a.g.m.**, s.958.

3.3. Ekonomik Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Kendi kaderini tayin hakkının üçüncü biçimi, doğal zenginlikler ve ekonomik kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkesi olarak da anılan, ekonomik kendi kaderini tayin hakkıdır. Kısaca, bir halkın kendi doğal kaynaklarını kendi kararlarıyla kontrol etmesi ve kullanmasıdır. Ekonomik SD ayrı bir kategori olarak ele alındığı gibi iç self- determinasyonun bir parçası olarak da kabul edilmektedir.²³ Sömürgecilik sonrası dönemde, kendi kaynaklarını kullanmak isteyen ülkelerin daha önce yapılan ve tek taraflı olarak yabancı yatırımcıları koruyan imtiyaz sözleşmelerinin ortadan kaldırılmasını istemeleri ekonomik SD'nin yolunu açmıştır. 14 Aralık 1962 tarihinde toplanan BM Genel Kurulu 1803(XVII) sayılı *Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Kararını* kabul etmiştir. Ev sahibi devlete uygun bir tazminatla yabancı yatırımcıların elinde olan kaynaklarını millileştirme imkânı veren bu kararlar *Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik İlkesi* self-determinasyon hakkının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.²⁴ BM genel kurulunun bu kararından sonra birçok hakem kararı ile doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik bir teamül (örf-adet) hukuku kuralı haline gelmiştir.²⁵ Özellikle 1803 sayılı BM Genel Kurul Kararı, sürekli egemenlik hakkının hem kavramsal çerçevesini ele alan hem de hukuki boyutunu açıklayan en kapsamlı karardır. Bu kararı, 1514 sayılı Sömürge Halkları Beyannamesiyle ilişkilendiren *Schrijver*'e göre, Sömürge Halkları Beyannamesi siyasi sömürgeleşme beyannamesi olarak kabul edilmişse,²⁶ 1803 sayılı Genel Kurul Kararı da ekonomik sömürgeleşme kararı olarak kabul edilmiştir. Sonraki bir çok kararında BM, devletlerin ekonomik kaynaklar üzerindeki egemenlik hakkını teyit etmiş ve ekonomik SD'yi uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri haline getirmiştir.

3. Marksizm ve Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Marks ve Engels bugüne kadarki tüm toplumların tarihine sınıf mücadelelerinin tarihi olarak bakarlar. Hedef, burjuva egemenliğinin yıkılması, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesidir. İşçilerin bir vatanı olmadığı için sahip olmadıkları bir şeyin ellerinden alınması da mümkün değildir.²⁷

Marksizm, odağına halkları değil, işçi sınıfını aldığı için daha çok proletaryanın kaderi ile ilgilenmiştir. Tarihe sınıf mücadeleleri tarihi olarak bakmak, Marks ve Engels'in millet ve milliyet gerçeğini görmelerini engellemiştir. Bu durum Marksizm'in tarihsel başarısızlığı olarak yorumlanmaktadır. Marksizm'e göre, milliyetçilik, burjuva çılgınlığından başka bir şey değildir,

²³ Özlem Yücel, "Halkların Ekonomik Self -determinasyon Hakkı ve Afrika Halkları", **Adam Akademi**, C.4/1, 2014, s.95.

²⁴ Fatma Taşdemir ve Adem Özer, **Uluslararası Hukuk Perspektifinden, Self- Determinasyon ve Ayrılma**. Ankara: Hukuk Yayınları. 2017, s.64.

²⁵ Yücel, **a.g.m.**, s.96.

²⁶ Ehtibarlı, **a.g.e.**, s.228.

²⁷ Karl Marx ve Friederich Engels, **Komunist Manifesto**, (çev.), Hasan İlhan, 14.b., Ankara: Alter Yayıncılık, 2010, s.21-47.

milliyetçilik, proletaryanın tarihsel çıkarlarına hizmet etmede geçici ve araçsal bir rol oynayabilir, ama asla sürekli olamazdı. Zamanla önemi azalacak ve tarihin sayfaları arasında kaybolup gidecekti. Stalin'in, milliyet meselesini, burjuvazinin kendi çıkarlarını toplumun genelinin çıkarı olarak sunması ve bir pazar büyütme hamlesi olarak görmesi de aynı yaklaşımın sonucudur.²⁸ Oysa başta Vietnam ve Cezayir olmak üzere yirminci yüzyıldaki Marksist devrim hareketlerinin birçoğu milliyetçi karaktere sahiptir.

Ayrılma yanlısı milliyetçilik ve kendi kaderini tayin hakkı, daha önce belirtildiği gibi Lenin tarafından bile belli bir oranda hoş görülüyordu. Fakat bu hoşgörü, halkların özgürlük arayışlarına bir destekten ziyade, milliyetçiliğin kapitalizmin nihai yok oluşuna katkı sağlaması beklentisinden kaynaklanıyordu.²⁹ Nitekim, Marksizm'in özgürlük anlayışı da buna göre şekillenmiştir. *Marks*, gerçek özgürlüğü, beşeri potansiyelin kendi iyiliği için gelişmesi olarak tanımlamış, bu potansiyelin, ancak bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaları için başkalarıyla birlikte sergileyecekleri yaratıcı emek deneyimi sayesinde gerçekleştirilebileceğini söyleyerek,³⁰ özgürlüğün ulusal boyutunu görmezden gelmiştir. *Marks ve Engels'e* göre milliyetçilik, ekonominin sürekli gelişmesi ve iktisadi evrimin bir aşamasıdır. Bu yüzden de özgürlüğe kavuşma ve devrim süreci sadece sınıfların ve kapitalizmin ortadan kalkması anlamına gelmeyecek aynı zamanda milliyetçiliğin de çökertilmesi ile sonuçlanacaktır. Bu görüş, Birinci ve İkinci Enternasyonal'de varılmış ortak kanaati yansıtmaktadır.³¹

Görünüşte özgürlükçü bir dile sahip olan Marksizm, gerçekte halkların kendi kaderini tayin hakkı konusunda son derece tutucudur. Çünkü, tarihsel olarak Marksizm'in en çok rahatsızlık duyduğu konuların başında milliyetçilik gelmektedir. Bunun birinci sebebi, Marksist yaklaşıma göre, doğal evrensel gelişim yasası gereği, nihai aşamanın sınıfsız bir toplum şeklinde tecelli edeceğine dair varsayımdır. Milliyetçiliğin şahsiliğinin ve yerelciliğinin bu evrensel tarihi hedefle çeliştiği ortadadır. İkinci sebep, Marksizm'in evrensel bir kuramsal statü iddiasında bulunmasıdır. Örneğin, bunu her nerede çıkmış olursa olsun milli olguyu açıklarken de yapmaktadır. Lakin bu tür tek boyutlu ve bir tek nedene atıf yaparak ortaya konulan düşünceler, farklı neden ve gerçeklerle ortaya çıkmış milliyetçilikleri açıklamaya yetmemektedir. Bir diğer neden de Marks ve Engels'in düşünce dünyalarına hâkim olan Avrupa merkeziliğidir. Bu bakış tarzı, her ikisinin de Avrupa'nın koloni siyasetini "medenileştirme misyonu" olarak görmelerine, yaşayabilir bir devlet aygıtı oluşturamamış-tarihsiz- milli toplulukların ya tarihe karışmalarına ya da daha geniş bir birlikteliğin içinde asimile edilmeleri gerektiğine inanmalarına neden olmuştur.³² *Engels'in*, Danlar'ın taleplerini yarı uygar bir

²⁸ Josef V.Stalin, **Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu**, İstanbul: İnter Yayınları, 2013, s.37.

²⁹ Haldun Çancı, "Hızlı Dönüşümler Çağında Milliyetçi Düşüncenin Kökenlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi", **Öneri Dergisi**, C, 9, S, 33, Ocak 2010, s.221.

³⁰ Hüseyin Bal, "Siyaset Felsefesinde Ele Alınış Biçimiyle Özgürlük Meselesi", Ankara, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 9/2 Winter, 2014, s.297.

³¹ Çancı, **a.g.m.**, s.222.

³² Çancı,**a.g.m.**, s.223

millet oldukları gerekçesi ile önemsememesi, *Marks'ın*, Hırvatistan ve Bohemya'nın daha geniş bir siyasal bütünlük içerisinde eritilmesi gerektiğine dair düşüncesi bu mantığın bir sonucudur.³³ *E.Hallet Carr'a* göre, Engels'in bu tavrı, Almanların dükalıkları üzerindeki hakkını, uygarlığın barbarlığa, ilerlemenin gericiliğe karşı hakkı olarak görmesi ve Alman asıllı olmasından kaynaklanan³⁴ ve aslında milliyetçi bir tutumdur.

Polonya bağlamında kendi kaderini tayin hakkını ele alan *Rosa Luxemburg'un* yaklaşımı da aynı istikamettedir: Sınıflı bir toplumda halkın kendi yazgısını belirlemesinden söz etmek, genellikle yönetici sınıfın kendi yazgısını belirlemesi anlamına gelir; işçiler eskisi gibi bağımlı bir konumda kalırlar, Bunun için *Rosa Luxemburg* Polonya'yı aklında tutarak, kendi kaderini belirlemenin daha çok işçi sınıfının kendi kaderini belirleme hakkı olarak görmüştür.³⁵ Ona göre; Polonya Krallığı (Polonya'nın Çarlık Rusya'sı tarafından ele geçirilen bölümü) bağımsızlık yolunda değil, gelecekte kurulacak Rus Demokratik Cumhuriyeti'nin oluşturacağı çerçeve içinde bölgesel otonomi yolunda ilerlemeliydi.³⁶ Buna karşılık *Marks ve Engels*, Polonya'nın kendi kaderini belirleme yolundaki kurtuluş mücadelesine destek vermişlerdir. Fakat bu destek, halkların kendi kaderini belirlemesine duyulan saygı veya desteğin bir sonucu değil, o dönemde Avrupa gericiliğinin kalesi olarak görülen, bilimsel sosyalizmin kurucularının can düşmanı Çarlık Rusya'sına karşı mücadele edildiği içindir. Engels, bu yaklaşımdaki belirsizliği görmüş, Çarlık Rusya'sı karşıtı olduğu için desteklenen Polonya'ya karşılık, Rus yanlısı olan Slavların kendi kaderlerini belirleme haklarının ne olacağını sormuş; Polonya dışında bütün Slavların karşı devrimci olduğunu ve onların yok edilmesi gerektiğini yazmıştır. Nitekim, aynı tarihlerde Marks, İrlanda'nın bağımsızlığına karşı çıkmış, Britanya'yla birlik içinde bir otonomiye sahip olması gerektiğini savunmuştur.³⁷ Marks, Sırpların, Hırvatların, Slovakların, Çeklerin ve diğer küçük Slav grupların self-determinasyon hakkına da karşı çıkmıştır. Bunun nedeni, Marks ve Engels'in o tarihlerde Avrupa merkezli bir dünya devrimi beklentisi içinde olmaları ve küçük devletlerin proleteriyayı böleceği endişesini taşımalarıdır. Kısa bir süre sonra bu beklenti ortadan kalkınca İrlanda ile ilgili görüşlerini de değiştirmiş,³⁸ hakim sınıfa belirleyici darbenin burada vurulacağı beklentisiyle, İrlanda'nın bağımsızlığını kazanmasının İngiliz işçi sınıfının kurtuluşu olacağını³⁹ ifade etmiştir.

³³ Bu tezinin kaynağı Hegel'dir. Hegel, devlet kurmayı başaramamış ulusların yok olmaya mahkum uluslar olduğunu söyler. Bkz. Michael Löwy, *Marksistler ve Ulusal Sorun*, (çev.), Kemal Ülker, İstanbul, Versus Yayınevi, 2017, s.20.

³⁴ Edward Hallet Carr, *Bolşevik Devrimi 1, 1917-1923*, (çev.), Orhan Suda, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2016, s.87.

³⁵ Rosa Luxemburg, *Ulusal Sorun, Ulusların Kendi Yazgısını Tayin Hakkı ve Özerklik*. (çev.) Osman Akinhay. 2.b. İstanbul: Belge Yayınları. 2014.s.16.

³⁶ Michael. Löwy, *Marksistler ve Ulusal Sorun*. (çev.). Kemal Ülker. İstanbul: Versus Yayınevi. 2017.s.2.

³⁷ Löwy, *a.g.e.*, s.16-17.

³⁸ Halit Yıldız, *Sultan Galiyev ve Reel Sosyalizm*, İstanbul: Nam yayıncılık, 1999, s.48-50

³⁹ Yener Orkunoğlu, *Marksizm, Milliyetçilik ve Demokratik Ulus*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s.124.

Lenin'in self-determinasyona yaklaşımı da çok farklı değildir. Meseleye halkların boyunduruk altından kurtuluşundan ziyade bir propaganda aracı ve Sosyalizmin kazanımları açısından bakmıştır. Daha 1903'de kendi kaderini tayini 9. Nokta olarak Rusya Sosyal Demokrat Partisinin programına aldırın da,⁴⁰ aynı yıl Ermenilerin kendi kaderlerini belirlemesinden yana tavır alan Ermeni Sosyal Demokratlara karşı “*Biz kendi payımıza, halkların ya da ulusların kendi yazgılarını belirlemelerinden çok, her milliyetteki proletaryanın kendi yazgısını belirlemesi ile ilgilimiz,*”⁴¹ diyen de odur. 1914 yılında, self-determinasyonun evlenme ve boşanmadan farkı olmadığını söyleyen *Lenin*, ayrılma özgürlüğünü savunanları ayrılıkçılığı özendirmekle suçlamanın, boşanma özgürlüğünü savunanları aile bağlarını yok etmeye teşvik etmekle suçlamak kadar aptalca ve riyakârca olduğunu ifade edecektir.⁴² *Cassese'e* göre, Lenin'in SD anlayışı, insanları korumaktan çok ideolojik ve siyasi hedeflerini gerçekleştirmeye öncelik veren bir araçtı. Devrimin menfaati toplumların çıkarlarından daha önemliydi. Kendisi de bu soruyu sormuş ve şöyle cevaplamıştı: *Hangisi daha önemli, ulusların self-determinasyon hakkı mı, yoksa sosyalizm mi? Cevabı, sosyalizm, şeklindeydi.*⁴³

Lenin'in Rosa Luxemburg ve Semkovski gibi çeşitli yazarlarla - kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde yaptığı tartışmalarda da aynı yaklaşımı görmek mümkündür. *Semkovski'nin* milletlere boşanma hakkı vermeyi eleştiren yazılarına, boşanma hakkı vermenin boşanmaya oy vermek anlamına gelmediğini söyleyerek cevaplandıracaktır. *Luxemburg'a* cevap verirken de;

*“Bize ulusların ayrılma hakkını desteklemekle, ezilen ulusların burjuva milliyetçiliğine destek oluyorsunuz deniliyor. Buna cevabımız: Hayır'dır.Eğer ezilen ulusun burjuvazisi, ezen burjuvaziye karşı savaşırsa biz her zaman ve her durumda destek oluruz. Âmâ ezilen ulusun burjuvazisi, kendi öz burjuva milliyetçiliğinin çıkarını savunuyorsa, biz ona karşıyız. Eğer ulusların ayrılma hakkı sloganını ileri sürmez ve savunmazsak, o zaman ezen ulusun yalnızca burjuvazisinin değil, ama feodallerinin, despotizminin de oyununa gelmiş oluruz.”*⁴⁴

Kısacası, Lenin için SD, önce Rusya'da eski rejimin istikrarını bozmak, devrim yolunda Rus olmayan toplulukların desteğini almak için, devrimden sonra da kapitalist/emperyalist dünya düzeninin altını oymak için işlevsel bir araç olmuştur.⁴⁵

Bu çizgi Sovyet iktidarında da devam etmiş, kendi kaderini tayin hakkı emperyalizmin geriletilmesi için tamamen taktiksel amaçlarla uluslararası siyasetin bir parçası olarak kullanılmıştır. Bolşevikler, İlkeyi, tabi halkların ulusal kimlik ve arzularına hitap ederek

⁴⁰ Arsava, **Halkların Kendi...**, s.92.

⁴¹ Rosa Luxemburg, *Ulusal Sorun,Ulusların Kendi Yazgısını Tayin Hakkı ve Özerklik*,İstanbul:Belge Yayınları,2014. s.29.

⁴² Tom Nairn, **Milliyetçiliğin Yüzleri**, (çev.), S.Kırdar ve M.Ratip, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.74.

⁴³ Cassese, **a.g.e.**, s.18.

⁴⁴ V.I.Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, (çev.), Muzaffer Erdost, 11.b., Ankara: Sol Yayınları, 2014, s.11-69.

⁴⁵ Erez Manela,*Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri*,(çev.) Ergin Özler,İstanbul:İletişim Yayınevi, 2020,s.81.

sömürgeci ve emperyalist yönetimleri yıkmak için bir devrim çağrısı olarak değerlendirmişlerdir.⁴⁶ Her ne kadar 1918 anayasasına ayrılma hakkı konulmuşsa da bunu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinden ayrılma hakkı olarak görmediği bellidir. Öyle ki *Lenin*, Sovyet sınırları içerisinde kültürel özerkliğe bile karşı çıkarak bu tarz talepleri, eğitimin devletin elinden alınarak ayrı ayrı milletlerin eline verilmesi olarak görmüş ve kabul edilemez bulmuştur. Sosyalizmin milli kültürleri eriterek uluslararasılaştıracağını savunmuştur.⁴⁷ Bu konuda SSCB yönetiminin tam bir çifte standartla hareket ederek oportünizmi meşrulaştırdığını söylemek mümkündür. Örneğin beş bin nüfuslu Nauru için self - determinasyon istenirken, 50 milyon Ukraynalı için bu hak kabul edilmemiş, kendi toprakları dışında olduğu müddetçe hararetle bir SD taraftarı olunmuştur.

Çin'in self determinasyon hakkına yaklaşımı da farklı değildir: Yirmi yıl boyunca Tibetlilerin, Moğolların, Uygurların SD hakkını savunan Mao, 1949'da gücünü pekiştirdikten sonra, bu düşüncelerinden vaz geçerek, azınlık bölgelerin Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸

Marksist literatürde *Otto Bauer*'in yaklaşımları, bu görüşler açısından birer istisnayı oluşturmaktadır. *Bauer*, milliyetçiliğin önemini ve ırksal çeşitliliğin değerini vurgulayan tutumu ile Marksist gelenek içerisinde diğerlerinden ayrılmaktadır. *Bauer*'e göre, milletler, sınıfların yok olması ile ortadan kalkabilecek şeyler değildir. Aksine sosyalizmin yaygınlaşması milli toplulukların farklılaşmasına yol açacaktır. *Bauer*, milliyet olgusunun aslında sosyalistler tarafından karşı çıkılan veya hoş görülmeleyen bir şey olmadığını,⁴⁹ milliyet gerçeğinin görüldüğünü ancak sınıf çelişkileri kadar toplumsal ilişkilerde belirleyici olamayacağı düşünüldüğü için geri planda kaldığını ifade etmektedir.

4. Sonuç

Sonuç olarak; Marksizm, kendi kaderini tayin ve ulusal sorun konusunda özgün bir teori geliştirememiştir. Kurucularının bile görüşleri net değildir; ulusu burjuva toplumunun bir meselesi olarak görmüş, burjuva sınıfı olmayan toplumlarla tarihsiz halkların hiç bir zaman ulus olamayacağını⁵⁰ ileri sürmüşlerdir. Oysa yaşadıkları dönem sanayileşme ile uluslaşmanın birlikte yükseldiği dönemdir. Yazılı iletişim yaygınlaştığı için, uluslaşmanın şartlarının oluştuğuna tanık olmuşlardır. Lakin her iki isim sanayileşmenin doğurduğu işçi sınıfını görmüş, ama uluslaşma ve ulus devlet yönündeki güçlü eğilimi görememişlerdir.

⁴⁶ Manela, **a.g.e.**,s.90

⁴⁷ V.I.Lenin, **Ulusal Sorun ve Kültürel Özerklik**, (çev.), Sibel Özbudun, 2.b., Ankara: ÜtopyaYayınevi, 2011, s.63.

⁴⁸ Uz, **a.g.m.**, s.79-80.

⁴⁹ Ephraim Nimni, *E Marxism and Nationalism: Theoretical Origins and Spread of Nationalism*. London: Pluto Press, 1991, Çancı, **a.g.m.**, s.221-222.

⁵⁰ Orkunoğlu, **a.g.e.**, s.128

Lenin'in self-determinasyon hakkının gelişimine katkılarına rağmen, Ekim Devriminden sonraki tatbikatı kuruculardan farklı olmamıştır. Teoride Self determinasyonu savunan Lenin, uygulamada tam aksini yapmış, ayrılma hakkını savunduğuna dair eleştirilere, boşanma hakkı vermekle, boşanmaya oy vermenin aynı şey olmadığını söyleyerek cevap vermiştir. Lenin'in yazı ve söylemlerinde somutlaşan boşanma hakkı, aslında boşanmadan ziyade Sosyalizmi yayma, Sovyetler Birliği'ni büyütme, tabi halkların ulusal kimlik ve arzulara hitap ederek çok uluslu imparatorlukları içten yıkma maksadına matuftur.

Marksizm'in sınıf merkezli düşünce biçimi, her türlü toplumsal çelişkinin, proletarya devrimi alanı içinde görülmesine neden olmuştur. Bu kabulden hareketle milliyetçilik de geçmiş ilişkilerin geçici bir ifadesi ve geçici bir olgu olarak değerlendirilmiştir.⁵¹ Tarihi gelişim, Marksizm'in öncülerini haklı çıkarmamıştır. *Luxemburg'un* küçük burjuva ütopyacılığı olarak nitelendirdiği Polonya, Birinci Dünya Savaşından sonra 1918'de birleşmiş ve bağımsızlığına kavuşmuştur. *Engels'in* tarihsiz bir millet olarak niteleyip silineceğini söylediği Çek ulusu bağımsız bir devlet kurmuştur. Yok edilmeleri gerektiğini söylediği Slav topluluklar (Sırbistan-Hırvatistan) devletleşmiştir. Dünya proleterlerinin birleşerek, sınıfların ve ulusların ortadan kalkacağına dair kehanet tutmamıştır. Sosyalizmin kalesi, Sovyetler Birliği dağılmıştır. Marksizm'in kendi kaderini tayin hakkına yaklaşımı, hiç bir zaman teorik çerçevesi net bir şekilde çizilmiş bir alan olmamış, daha çok güncel siyasetin belirlediği bir alan olmuştur.⁵²

Kaynakça

- ARAL, Berdan. **Üçüncü Kuşak Haklar**, Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım. 2010.
- ARSAVA, A.Fusun. "Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihçesi Ve Günümüzde Getirdiği Problemler". **Journal of Yaşar University**. C.1. S.8. 2013.
- BAL, Hüseyin. "Siyaset Felsefesinde Ele Alınış Biçimiyle Özgürlük Meselesi", Ankara, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 9/2 Winter, 2014.
- CARR, Edward Hallet. **Bolşevik Devrimi 1, 1917-1923**, (çev.), Orhan Suda, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2016.
- CASSESE Antonio, **Self-Determination Of Peoples: a Legal Reappraisal**. Cambridge University Press.1998.
- CAŞIN, Mesut Hakkı. **Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013.
- ÇANCI, Haldun. "Hızlı Dönüşümler Çağında Milliyetçi Düşüncenin Kökenlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi", **Öneri Dergisi**, C, 9, S, 33, Ocak 2010.
- EHTİBARLI, Yaşar. **Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu**. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2016.

⁵¹ Lenin, **a.g.e.**, s.9

⁵² Lenin, **a.g.e.**, s.9.

- EMİNOĞLU, Ayça, "Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması, Ayrılma ile Ortaya Çıkan Devletlerde Tanınma Sorunu", **KTU SBE Dergisi**, Trabzon, 2015, (9).
- KADİR, M.Yakup Aiyub. "Application of the Law of Self-Determination in a Postcolonial Context:A Guideline." **Journal of East Asia & International Law**. 2016.
- KARAOŞMANOĞLU, Ali L. "Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi". **Doğu Batı Dergisi**. Ankara: S.24. Ekim 2003.
- KILIÇ, Doğan, "Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi". Ankara, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.XII.Y.2008. S.1.
- KÜTÜKÇÜ, M.Akif. "Uluslararası Hukukta Self determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.12, 2004.
- LENİN, V. İ. **Ulusal Sorun ve Kültürel Özerklik**. 2.b. (çev.). Sibel Özbudun. Ankara: Ütopya Yayınevi. 2011.
- LÖWY, Michael. **Marksistler ve Ulusal Sorun**. (çev.). Kemal Ülker. İstanbul: Versus Yayınevi. 2017.
- LUXEMBURG, Rosa. **Ulusal Sorun, Ulusların Kendi Yazgısını Tayin Hakkı ve Özerklik**. (çev.) Osman Akınhay. 2.b. İstanbul: Belge Yayınları. 2014.
- MANELA, Erez. **Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri**, (çev.) Ergin Özler, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2020.
- MARX, Karl ve Engels, Friederich. **Komünist Manifesto**, (çev.), Hasan İlhan, 14.b., Ankara: Alter Yayıncılık, 2010.
- NAİRN, Tom. **Milliyetçiliğin Yüzleri**, (çev.), S.Kırdar ve M.Ratıp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- NİMNİ, Ephraim. **E Marxism and Nationalism: Theoretical Origins and Spread of Nationalism**. London: Pluto Press, 1991.
- ORKUNOĞLU, Yener. **Marksizm, Milliyetçilik ve Demokratik Ulus**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- PENTASSUGLIA, Gaetano. "State Sovereignty, Minorities and Self-Determination: A Comprehensive Legal View", **International Journal on Minority & Group Rights**. 9: 2002.
- POMERANCE, Michla. "Self Determination in Law and Practice, The New Doctrine in the United Nations", Martinus Nijhof Publishers, Leiden, 1982.
- STALİN, Josef V. **Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu**, İstanbul: İnter Yayınları, 2013.
- ŞAHİN, Mustafa. **Avrupa Birliğinin Self -Determinasyon Politikası**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 2000.
- TAŞDEMİR, Fatma ve ÖZER, Adem. **Uluslararası Hukuk Perspektifinden, Self- Determinasyon ve Ayrılma**. Ankara: Hukuk Yayınları. 2017.
- TATAR, Volkan ve Toprak, N.Gökhan. "Kendi Kaderini Tayin Kavramının Hukuki ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir İnceleme", Ankara, **Bilge Strateji**, C.7, S.13, Güz-2015.
- UZ, Abdullah. "Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı". **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**. C.3. No.9. 2007.

YÜCEL,Özlem. “Halkların Ekonomik Self -determinasyon Hakkı ve Afrika Halkları”, **Adam Akademi**,
C.4/1, 2014.